

FORRADALMÁR PORTRÉK

(A.N. Lunacsarszkij: Revoljucionnue sziluétü. 2-e izd. Harkov, 1924.
50–55; 63–67.)

Jakov Mihajlovics Szverdlov

Jakov Mihajlovicssal Oroszországba való visszatérésemet követően ismerkedtem meg. Korábban csak hallomásból ismertem, tudtam róla, hogy fáradhatatlan szociáldemokrata, bolsevik, akit állandóan hol börtönbe zártak, hol száműztek, és minden alkalommal fatális módon megszökött a fogságból. Ha elkapták és újból lecsukták, azonnyomban ismét megszökött, és bárhová is vetette a sors, rögtön bolsevik bizottságokat és sejteket szervezett. Jakov Mihajlovics Szverdlov az akkori idők földalatti bolsevik harcosainak a legnagyobb típusát testesítette meg. Az illegális munka két olyan kiváló tulajdonságot fejlesztett ki nála, amelyet csakis az illegális körülményei között lehetett elsajátítani. Az egyik a párt egészének kivételes ismerete, úgy tűnt, hogy a párttagok tízezreit ismeri alaposan. A feje kész lexikon volt, amely tele volt a kommunisták életrajzi adataival.

Kivételes érzékkel és helyesen ítélte meg az egyes embereket, személyiségük egészét figyelembe véve döntött arról, hogy alkalmasak-e az adott forradalmi feladat végrehajtására. Ebben a vonatkozásban nagyon jó emberismerő volt, soha semmit nem felejtett el, emlékezett az érdemekre és sikerekre, de számon tartotta a hibákat és a baklövéseket is. Ez volt Szverdlov egyik, az illegális munka által kifejlesztett jellemvonása. A másik pedig a kétségtelen szervezői képessége.

Természetesen nem tudhatom, hogyha Szverdlov megéri, mennyire bizonyult volna jó gazdasági és politikai szervezőnek a forradalom után, amikor az elképzeléseinket lassabban és meggondoltan kell megvalósítanunk. Az illegális körülményei közepette azonban, intenzív, bár szűkkörű forradalmi szervező munkát végzett, nagyszerűen oldotta meg feladatát. Ez elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy Szverdlov legyen az alkotmányunk megalkotója, hogy ő legyen az Összorosországi Központi Végrehajtó Bizottság mindenkinek tetsző elnöke, saját kezében egyesítve mindemellett a párt központi titkárságának a vezetését is.

A júliusi eseményekig Szverdlov a bolsevikok vezérkarához tartozott... A júliusi napokban került az előtérbe. Nem akarok itt most kitérni a petrográdi és a kronstadti proletariátus júliusi megmozdulásánk sem az okaira sem a jelentőségére. Miután a megmozdulást már lehetetlen volt megakadályozni, a technikai szervező munka jelentős mértékben Szverdlov kezében volt. Több tízezer felfegyverzett ember felett tartott szemlét, akik Ksesinszkaja erkélye alatt tüntettek, s közben megfelelő jelszavakkal buzdította az elvonuló csoportokat.

Nagyon különös, hogy miközben Lenin és Zinovjev ellen letartóztatási parancsot adtak ki, Trockij, jómagam és még egy sor bolsevik és baloldali eszer börtönben ültünk, Szverdlovot nem tartóztatták le, pedig a burzoá újságok nyíltan rámutattak arra a vezető szerepére, amelyet az általuk felkelésnek nevezett eseményekben játszott. Mindenesetre, amennyire én tudom, ez lehetővé tette Szverdlov számára, hogy a párt első számú vezetője legyen abban a végzetes órában és az elszenvedett vereség ellenére friss erőt öntsön beléje.

Az alkotmányozó gyűlés összehívásakor Jakov Mihajlovics ismét a történelem előterébe kerül. Azzal bízzák meg, hogy az elnökség megválasztásáig az elnök tisztjét töltsse be.

Ezeknek a portréknak a felvázolása során többször is ki kellett emelnem egy olyan jellemvonást, ami mindig megragadott a nagy forradalmároknál – azt a nyugalmat, azt a kiegyensúlyozottságot, amelyet azokban a pillanatokban tanúsítanak, amikor az idegek már szinte az elviselhetetlenségig feszültek. Szverdlovnál ez a vonás imponáló, mondhatni monumentális mértékig kifejeződött és különleges természetességgel párosult. Kivételes temperamentuma nemcsak egész tevékenységében, hanem kissé afrikaias külsejében is megmutatkozott. Nagy belső tűz izzott benne, bár kívülről abszolút hűvös ember volt. Amikor nem a tribünön állt, alig hallhatóan, halkán beszélt, csendben járt, mozdulatai visszafogottak voltak, mintha minden pillanatban csendben arra intené a körülötte levőket: „Csak nyugodtan, lassan, itt önuralomra van szükség.”

A szovjet kormány és az alkotmányozó gyűlés között kiéleződő feszültség napjaiban mindenkit lenyűgözött az alkotmányozó gyűlés komisszárjának, Mojszej Szolomonovics Urickijnek a higgadtsága, de még ő is túlságosan izgának tűnt a flegmatikus nyugalmú és belső magabiztosságot sugárzó Szverdlovhoz képest.

A kommunista küldöttek többsége, akárcsak az eszerek, rendkívül izgatott volt azon a napon, az egész Tauriai Palota olyan volt, mint egy fel-

bolydult méhkas. Az eszerek azt terjesztették, hogy a bolsevikok szét akarják verni az alkotmányozó gyűlés jobboldalát és centrumát, a bolsevikok között pedig olyan hírek keltek szárnyra, hogy az eszerek mindenre elszánták magukat és a fegyveres tüntetés mellett — amelyet, mint tudjuk, valóban előkészítettek, de meghiúsult — fegyveres ellenállást fognak tanúsítani az alkotmányozó gyűlés feloszlata esetén, hogy az egész világ szemeláttára „az erre a pártra oly jellemző hősiességgel” egy olyan politikai merényletet fognak végrehajtani, amely „a forradalmat ellenző uzurpátorok ellen” irányul, akik „pimaszul beleültek az erőszakkal kisajátított kormány bársonyszékeibe”.

Valójában sem a bolsevikok, sem az eszerek nem vittek végbe semmi-féle rendezőmunkát, de még csak nem is gondoltak ilyesmire. A két párt magatartásában csupán annyi volt a különbség, hogy a bolsevikoknak nem volt szükségük fegyverre. Elegendőnek bizonyult Zseleznyak matróz egyetlen kijelentése: „Elég volt a fecsegésből! Menjének haza!” Az eszerek máris a legteljesebb „lojalitás„-ról tettek tanúbizonyságot, amelyet aztán később néhányan keservesen megsirattak, mint a kishitűség nyilvánvaló jelét, amely végleg lerombolta a párt presztizsét az iránta még illúziókat tápláló és benne bízó lakosság szemében.

Nos, ebben az ideges légkörben, amikor már mindenki elfoglalta a helyét, és a feszültség a tetőfokára hágott, a jobboldal és a centrum hangosan követelte a gyűlés megnyitását. Közben Szverdlov eltűnt valahová. De hát hol van Szverdlov? Néhányan már nyugtalanzkodni kezdtek. Egy ősz szakállú férfi, aki bizonyára nemzetiességű kinézetével érdemelte ki megválasztását, máris felkapaszkodott a dobogóra és a csengő után nyúlt. Az eszerek úgy döntöttek, hogy önhatalmúlag, egy általuk delegált frakcióvezető segítségével megnyitják a gyűlést. Ekkor, mintha csak a földből nőne ki, minden felesleges sietség nélkül előbukkant Szverdlov. Szokásos, kiért lépteivel a dobogóhoz ment, szóra sem méltatta a tiszteletre méltó eszer őregurat, félretolta, megrázta a csengőt és hangjában a feszültség legkisebb jele nélkül, fagyos nyugalommal megnyitottnak nyilvánította az alkotmányozó gyűlés első ülését.

Azért időzőm el ennek a jelenetek a részleteinél, mert az ülés egész további menetét pszichikailag meghatározta. Ettől a perctől kezdve egészen az utolsóig a baloldal mindvégig nagy önfegyelmet tanúsított.

A még zűgölődő centrum Szverdlov hideg józanságától szinte azonnal magábaroskadt és elcsendesedett: ebből a kökeménységből megérezhették a forradalmi kormány megingathatatlan szilárdságát és határozottságát.

Nem térek ki a Szverdlovval való találkozásaim és a forradalom első éveiben vele közösen végzett munka részleteire, csak a lényegét emelem ki.

A forradalom sok olyan odaadó munkást mondhat magáénak, akik már-már úgy tűnt, hogy túlléptek az emberi teljesítőképesség határain. Ezek között is a legelső helyen Szverdlovot kell megemlíteni. Nem tudom, hogy mikor evett vagy aludt. Éjjel-nappal a helyén volt. Lenin és a többiek eszmeileg irányították a forradalmat, köztük és a tömegek, a párt, a szovjet apparátus és végül egész Oroszország között Szverdlov volt az összekötő kapocs, az a vezeték, amelyen minden oda-vissza áramlott.

Ezidőtájt – bizonyára ösztönösen kialakított magának egy olyan sajtós öltözéket, amely nagyon jól illett a külsejéhez és belső lelkivilágához. Tetőtől talpig bőrben kezdett járni. Először is, nem kellett sok időt tölteni az öltözéssel, másodsor pedig ez akkor már a komisszárok megszokott munkaruhájává vált. Ez a fekete ruházat azonban monumentálisabbá tette Szverdlov alacsony, nyugodt alakját és kiemelte egyszerűségét, szerénységét.

Valóban, olyan kivételes, gyémántkeménységű ember volt, akiben egy finom, örökmozgó szerkezet működött.

Jéghideg és gyémántkeménységű ember – etikai arculatát egyszerre jellemezte a gyémántragyogás és a hideg szúróság. Teljes mértékben hiányzott belőle a személyes becsvágy vagy valamiféle önző számítás. Ebben a tekintetben teljesen személytelen volt. Még saját eszméi sem voltak. Mindennek ortodox eszméit alkalmazta; csupán az általános akarat és direktívák megtestesítője volt. Ő maga sohasem adott ki ilyeneket, csak közvetítette amit a Központi Bizottságtól, vagy néha személyesen Lenintől kapott. Természetesen mindig pontosan és nagyszerűen közvetített, alkalmazkodva a konkrét körülményekhez. Ha beszédet mondott, az mindig nagyon hivatalosan hangzott, teljesen olyan volt, mint egy újság vezércikke. Minden, ami kell, végiggondolva, semmiféle szentimentalizmus, semmiféle szellemeskedés! Az adott helyen és adott esetben valamilyen „ügyet” kell előadni, ő elmondta, leírta, megerősítette, most kérem, tessék, lehet vitatkozni, történelmet csinálni, stb., a hivatalos keretek megvannak.

Természetesen nem tudnám megmondani, hogy összeroppant volna-e a mi gyémántkeménységű Szverdlovunk a megfeszített munka súlya alatt, mint ahogy ez gyakran előfordul. Azt hiszem, hogy az orvosok nem értékelik kellően azt a feszültséget, amelyet a forradalmárok átélnek. Gyakran hallhatjuk tőlük: „Természetesen, a kimerültségnek itt jelentős szerepe volt, de a betegség valódi gyökerét máshol kell keresni, és kedvezőbb kö-

rülmények között is valószínű, lehet, hogy később, de jelentkezett volna.” Úgy gondolom, hogy ez nem így van. Úgy vélem, hogy a szervezetben rejlő betegségek és a mindig jelenlevő külső veszélyek éppen az ilyen túlterheltség esetén válnak végzetessé. Ezért a katasztrófát kiváltó valódi ok éppen ebben rejlik. Ha tényszerűek akarunk lenni, Szverdlov az egyik vidéki beszéde után fázott meg, valójában azonban annak az emberfeletti feladatnak lett az áldozata, amelyet a vállaira vett. Igaz ugyan, hogy nem a csataterén esett el, mint más forradalmárok, de mégis teljes joggal mondhatjuk róla, hogy annak az ügynek áldozta életét, amelyet szolgált.

Emlékét legjobban Vlagyimir Iljics szavai fejezik ki: „Az ilyen emberek pótolhatatlanok, helyükre egy egész csapatot kell állítani.”

A. V. Lunacsarszkij: Forradalmi arcképek, (Revoljucionnüe sziluétü 2-e izd.) Harkov, 1924. 50–55.

Mojszej Szolomovics Urickij

1901-ben találkoztunk.

A börtön és a száműzetés között rövid időre elengedtek Kijevbe, hogy meglátogassam a rokonaimat.

A helyi Vörös Kereszt felkérésére előadást tartottam a szervezet javára. Ennek eredményeként mindnyájunkat – beleértve az előadót és a hallgatóságot is, akik között ott volt E. Tarle és V. Vodovozov is – kozák őrkíséret mellett beszállították a lukjanovi börtönbe.

Amikor egy kissé jobban körülnéztünk, meggyőződhattünk róla, hogy ez valamilyen különleges börtön: a cellák ajtaját sohasem zárták be – a séták közösek voltak és sétaidőben vagy sportoltunk, vagy pedig előadásokat hallgattunk a tudományos szocializmusról. Esténként valamenynyien az ablakhoz ültünk és énekelgettünk vagy verseket szavaltunk. A börtönben Kommuna működött, így a börtön-fejadagok és minden, otthonról érkező küldemény is bekerült a közösbe. A közös, piaci bevásárlások és a konyha irányítása is a politikai foglyok Kommunájának feladatkörébe tartozott. A köztörvényes bűnözők tisztelettel tekintettek a Kommunára, mivel ultimátumszerűen megtiltotta a verekedést, de még káromkodást is.

Hogy történhetett ez a csoda, hogyan lett a Lukjanovkából Kommuna? Arról volt szó, hogy a börtönt nem is annyira az igazgató, mint inkább a politikaiak vezetője, Mojszej Szolomonovics Urickij irányította.

Akkoriban nagy fekete szakálla volt és állandóan pipázott. Egy tengerjáró hajó fedélzetmesterére emlékeztető rendíthetetlen nyugalommal járkált a börtönben, jellegzetes mackós járásával hol itt, hol ott tűnt fel, mindenről tudott, mindenütt ott volt. Mindenkinek imponált – voltak, akik jövőjüket látták benne, mások számára kellemetlen, de megfellebbezhetetlen tekintély volt.

A börtönigazgatóság feletti hatalmát annak a nyugodt erőnek köszönhette, amely lelkileg a többiek fölé emelte.

Teltek az évek. Ezalatt mindketten száműzetésbe kerültünk, majd mindketten emigránsok lettünk.

Mojszej Szolomovics Urickij baloldali mensevik volt, őszinte és lángoló forradalmár, szocialista. Látszólagos hidegsége és szenvtelensége mögött a munkásosztály ügyébe vetett határtalan hite rejtett.

Szeretett a nagy szavakon és a pátoszon gúnyolódni, büszke volt a józanságára, sőt némi cinizmussal még kérkedett is vele. Valójában azonban a legtisztább idealisták fajtájához tartozott! A munkásmozgalmon kívül nem létezett számára más élet. A benne izzó politikai szenvedély csak azért nem öltött forrongó és zabolátlan jelleget, mert tudatosan és tervszerűen egyetlen célnak rendelte alá. Ennek köszönhetően ez a szenvedély a rendkívül céltudatos tevékenységében nyilvánult meg.

Vaslogikája volt. Az 1914-es háború idején az internacionalizmus álláspontjára helyezkedett, nem keresett közbülső megoldást, mint Trockij, Csicserin vagy Joffe. Gyorsan megértette, hogy teljességgel lehetetlen akár a legcsekélyebb kapcsolatot is fenntartani a honvédő-mensevikekkel, ezért radikálisan szakított Martev csoportjával, amelyet azok értetlenül fogadtak.

Mellesleg, már a háború előtt – együtt a hozzá politikailag legközelebb álló emberrel, L.D. Trockijjal – közelebb állt a bolsevikokhoz, mint a mensevikekhez.

Hosszas távollét után, 1913-ban találkoztunk ismét, Berlinben. Megint ugyanaz a história! Nincs szerencsém az előadásaimmal. A berlini orosz kolónia felkért, hogy tartsak néhány előadást, a berlini rendőrség pedig letartóztatott, rövid ideig börtönben tartottak, majd kiutasítottak Poroszországból, és megtiltották, hogy visszatérjek. Urickij ekkor megintcsak jószellemnek bizonyult. Nemcsak kiválóan beszélt a nyelvet, hanem mindenütt voltak kapcsolatai, amelyeket azonnal meg is mozdított, annak érdekében, hogy a letartóztatásom miatt nagy botrányt kavarjon a kormány körül. Megint megcsodálhattam nyugalalmát, ahogy ironikus mosollyal a

szája sarkában a burzsoá újságírókkal tárgyalt, vagy ahogy kampányunk „irányvonalát megadta” a Karl Liebknechtrel folytatott megbeszélésen, akit szintén érdekelt ez az apró, de igen kifejező ügy.

A benyomásom ugyanaz volt róla, mint korábban – nyugodt magabiztosság és csodálatraméltó szervezői tehetség.

A háború alatt Koppenhágában élt, és ott is kiemelkedő szerepet játszott. Nagyszerű szervezőképessége azonban Oroszországban, a forradalom ideje alatt bontakozott ki teljes egészében.

Kezdetben az úgynevezett „területközies” csoportjához csatlakozott. Rendet teremtett közöttük, és jelentős szerepe volt abban, hogy a csoport fenntartás nélkül, teljes egészében csatlakozott a bolsevikokhoz.

Ahogy közeledett október 25-e, úgy növekedett Urickij jelentősége a bolsevik vezérkarban.

Kevesen tudják, hogy valójában micsoda gigászi munkát végzett a petrográdi Forradalmi Katonai Bizottság, körülbelül október 20-tól november közepéig. Ez az emberfeletti szervezőmunka 24-től a hónap végéig érte el tetőfokát. Ez alatt az idő alatt Mojszej Szolomonovics egyáltalán nem aludt. Egy maroknyi, szintén erős és jó teherbírású ember vette körül, de ők elfáradtak, váltották egymást, a munka egy részét végezték csak. A kialvatlanságtól vörös szemű Urickij azonban mindvégig nyugodtan és mosolygósan ült az őrhelyén, a kezében futott össze minden szál, és tőle indult ki minden, az akkori váratlan, szervezetlen de erős forradalmi megmozdulásokra vonatkozó utasítás.

Mojszej Szolomonovics akkori tevékenységében a munkabírási, az önkuralom és a helyzetfelismerő képesség igazi csodáját láttam. És ma is az a véleményem, hogy életének ez a fejezete egy sajátos csoda volt. De nem ez volt az utolsó fejezet, és ennek az időszaknak a kivételes ragyogása nem homályosítja el az utána következőket.

Október 25-e, és az ezt követő, egész Oroszországra kiterjedő győzelmi sorozat után az volt az egyik legnyugtalanítóbb kérdés, hogy milyen lesz a viszony a Szovjet kormány és a hamarosan összeülő Alkotmányozó Gyűlés között. Ennek a kérdésnek a megoldásához olyan kiváló politikusra volt szükség, aki egyesíteni tudta a vasakaratot és a szükséges rugalmasságot. Nem merült fel több név – mindenki azonnal és egyhangúlag Urickij jelölésére szavazott.

Látni kellett volna az Alkotmányozó gyűlés komisszárját azokban a viharos napokban! Emlékszem, hogy ezek az igazságról, szabadságról és efélékről pompásan szónokló „demokratáink” szikrázóan gyűlöltek ezt az

alacsony, kövérkés embert, aki hideg iróniával tekintett rájuk kerek csipetője fölött, egyetlen józan mosolyával rombadöntötte minden illúziójukat és minden mozdulatában a forradalmi erő győzelmét testesítette meg a forradalmi frázis felett!

Amikor az alkotmányozó gyűlés első és utolsó napján a háborgó eszer tömeg fölött szétáradtak Csernov ünnepélyes szavai, a „magas gyülekezet” egy pillanatra azzal áltatta magát, hogy ő testesíti meg az igazi hatalmat. Akárcsak valamikor a Lukjanovkában, ugyanazokkal a medvelépteivel, derűs nyugalmával járta be Urickij elvtárs a Tauriai Palotát, ugyanúgy mindent tudott, mindenütt ott volt, egyesekbe nyugalmat öntött, másokat pedig a teljes reménytelenségbe taszított.

„Urickijban van valami fatális!” – hallottam egy jobboldali eszertől a folyosón azokban az emlékezetes napokban.

Az Alkotmányozó Gyűlést feloszlatták. De újabb, még nagyobb nehézség következett – Breszt.

Urickij hevesen ellenezte a Németországgal való békekötést. Szokásos mosolyával a legnagyobb hidegvérrel mondta: „Nem jobb tisztességesen meghalni?”

Néhány baloldali kommunista heveskedésére azonban M.Sz. nyugodtan ezt válaszolta: „A pártfegyelem mindenek felett!” És számára ez nem volt üres frázis!

Bekövetkezett a németek februári támadása.

El kellett hagyni a várost. A Népbiztosok Tanácsa Zinovjev elvtársra ruházta a felelősséget a szinte kétségbeejtő helyzetben levő Petrográdrért.

„Önöknek nagyon nehéz lesz”, mondta Lenin az ott maradóknak; „de itt marad Urickij” és ez megnyugtatólag hatott.

Ekkor kezdődött Mojszej Szolomovics hősies és nagyszerű küzdelme az ellenforradalommal és a petrográdi spekulánsokkal.

Hányan szórtak szitkokat és átkokat a fejére ez alatt az idő alatt! Igen, valóban kíméletlen volt, nemcsak kérlelhetetlenségével, hanem éleslátásával is kétségbe ejtette ellenfeleit. Ő fogta össze a Rendkívüli Bizottság és a Belügyi Népbiztosság működését és sok tekintetben vezető szerepet játszott a külügyekben is. Petrográdon ő volt a tolvajok és a rablók, az imperializmus minden rendű és rangú képviselőjének a legrettegettebb ellenfele.

Ezek tudták, hogy milyen hatalmas ellenfélre találtak benne. Gyűlölték a begyepesedett agyú kispolgárok is, akiknek a szemében ő volt a bolsevik terror megtestesítője.

Mi azonban, akik egészen közlelől ismertük, tudjuk, milyen nagylelkű volt, és az elengedhetetlen keménységet és szigort igazi jószággal tudta párosítani. Természetesen, a szentimentalizmus teljesen hiányzott belőle, de alapvetően jólelkű volt. Tudjuk, hogy munkája nemcsak nehéz és hálátlan, hanem egyben gyötrelmes feladat is volt számára.

Mojszej Szolomovics sokat vívódott. De sohasem hallottuk panaszkodni ezt az erős embert. A legelső a fegyelem, ő valóban a forradalom ügyét szolgálta.

Megölték őt. Érzékeny csapást mértek ránk. Támadásuk célpontjával az egyik legügyesebb és legerősebb ellenfelüket, a munkásosztály egyik legnagyobb barátját választották.

Lenin és Urickij meggyilkolása többet jelentett volna, mint a fronton aratott nagy győzelem.

Nehéz sorainkat újra zárni – hatalmas rést ütöttek rajta. De Lenin felgyógyul, a felejthetetlen és pótolhatatlan Mojszej Szolomonovics Urickijt pedig – energiánkat megsokszorozva – megkíséreljük helyettesíteni.

*A cikk Vlagyimir Iljics megsebesülése után íródott (Lunacsarszkij)
A. V. Lunacsarszkij: Forradalmi arcképek. Harkov, 1924. 63–67.*

Grigorij Jevszejevics Zinovjev

1904-ben, Genfben való megérkezésem után – mint erről már korábban írtam – beléptem a párt bolsevik szárnya által kiadott központi lap szerkesztőségébe. Akkoriban nagy figyelmet fordítottunk aktivisták felkutatására és pártsejtek szervezésére, lehetőleg valamennyi, emigráns egyetemi hallgatót tömörítő kolóniára kiterjesztve ezt a tevékenységet. Hamarosan kiderült, hogy ez nem is olyan könnyű feladat, a mensevikek mindenütt jelentős befolyással rendelkeztek. Ráadásul a mensevikekhez csatlakoztak a bundisták és más, nacionalista szocialista csoportok. Minket senki sem támogatótt, mi mindenkitől távol álltunk, mi voltunk a legkevésbé simulékony párt. Ezeket a körülményeket figyelembe véve, minden szövetségest meg kellett becsülnünk. Bernből „Kazakov és Radomiszlszkij” aláírással egy lelkes hangú levelet kaptunk, amelyben a levélírók felajánlották szolgálataikat.

Amikor Bernben utaztam előadást tartani, természetesen egyik első dolgom volt, hogy megismerkedjek ezekkel a bolsevikokkal. Akkor Kazakov

tűnt a ragyogóbb egyéniségnek. Később Szvjagin néven bizonyos szerepet játszott pártunk történetében. Kronstadtban dolgozott, volt száműzetésben, és valószínűleg kényszermunkán is. Végül belépett a francia hadseregbe, és a háborúban elesett. Radomiszlszkijből első látásra nem néztem ki túl sokat. Kissé kövérkés, sápadt és beteges fiatalember volt, légzési zavarokkal küszködött, és nekem túlságosan flegmának tűnt. A beszédes Kazakov egyáltalán nem hagyta szóhoz jutni. Később, miután állandó kapcsolat alakult ki köztük, meggyőződünk arról, hogy Radomiszlszkij ügyes, rátermett legény, Kazakovhoz pedig egy kissé úgy viszonyultunk, mint egy pergő nyelvű fecsegőhöz.

Mikor a forradalom után Pétervárra érkeztem, megtudtam, hogy Radomiszlszkij „Grigorij” néven a Vaszilij szigeti kerületben dolgozik, még hozzá nagyon jól, a pétervári bizottság jelöltje, amelynek, ha jól emlékszem, az érkezésem után hamarosan tagja is lett. Nagyon jó érzés volt ilyen híreket hallani a mi hajdani svájci egyetemi hallgatónkról. Rövidesen személyesen is találkoztunk, és az ő kérésére – egyebek közt – egész sor fordítást szerkesztettem meg. Ezeket a fordításokat, amelyek között a legterjedelmesebb W. Blos „A francia forradalom története” című könyve volt, nagyon rosszaknak tartották, és engem gyakran ért az a vád, hogy hanyagul szerkesztettem Zinovjev (ekkoriban már ezt a nevet használta) fordítását. A rossz fordításban egyébként nem bűnös sem ő sem én. A fordítások az én szerkesztői tollam alól rosszabb formában kerültek ki, de ismétlem, nem az én hibámból. Az történt, hogy az én olvashatatlan írással belejavítottam a kéziratba, azt gondolva, hogy a szedés közben elkövetett hibákat majd a korrektúrán kijavítom. Közben börtönbe kerültem, a könyv pedig megjelent az én helytelenül, rosszul értelmezett javításaimmal. Ez a fordítási együttműködés természetesen csak másodrangú ügy volt – akkoriban mindkettőnket a politikai helyzet kötött le teljes egészében.

A stockholmi egyesítő kongresszus viharos választási kampánya idején zajló nagy vitában Zinovjevvel együtt léptünk fel a mi irányvonalunk védelmében. Ekkor hallottam először egy tömeggyűlés szónokaként. Nagyra értékeltém és egy kissé meg is lepett – ez az általában nyugodt és kissé enervált ember egészen lázba jött és teljesen átszellemült beszéd közben. Hatalmas erejű, rendkívül zengő tenor hangja volt. Már akkor világossá vált számomra, hogy ez a hang ezeket tud befolyása alá vonni. Ez a nagyszerű adottság már akkor könnyed és folyamatos előadásmóddal párosult, amely – amennyire én tudom – ismert találékonyságán és nagyszerű logikáján alapult, másrészt pedig azon, hogy egy pillanatra sem tért el a fő mondani-

valójától. Ezeket a szónoki erényeket azután Zinovjev elvtárs tudatosan fejlesztette tovább, és így vált belőle a szónak az a mestere, akinek ma is ismerjük. Zinovjev beszédeiben természetesen nem sziporkáznak mindig úgy az új gondolatok, mint a forradalom igazi vezérénel, Leninnél, megjelenítő ereje pedig elmarad Trockijé mellett. Ezt a két szónokot kivéve azonban, Zinovjevet senki sem előzi meg. Oroszországban nem ismerek egyetlen eszert, vagy menseviket, általában semmiféle politikai szónokot sem, akit mint tömeggyűlések szónokát, egy lapon lehetne vele említeni (Megint csak az egy Trockijt kivéve).

A publicista Zinovjev ugyanazokkal az erényekkel dicsekedhet, mint a szónok-Zinovjev, azaz a világossággal, a mindenki számára érthető gondolatokkal és a könnyed stílussal. Különleges, utólérhetetlen, minden zaj fölött úrrá levő hangja azonban, amely Zinovjevet különösen értékes, valódi néptrübanná teszi – itt természetesen nem érvényesül.

Nem hiszem azonban, hogy Zinovjev kizárólag, vagy főként népszónoki és publicisztikai adottságának köszönhetően foglalt el a pártban még a forradalom előtt olyan fontos helyet és játszott történelmi szerepet akkor és most is.

Lenin már a kezdet kezdetén nemcsak a tapasztalt politikai társat látta benne, akit teljes egészében áthatott Vlagyimir Iljics szelleme, hanem a bolsevizmus lényegét mélyen megértő és világos fejű, tisztán látó embert is. Zinovjev kétségtelenül Központi Bizottságunk azon férfainak egyike, sőt annak a 4–5 embernek az egyike, akik a párt politikai agyát alkotják.

Zinojev, természetét tekintve, rendkívül humánus és jólelkű, magasfokú intelligenciájú ember, de mintha kissé szégyenlené ezeket a tulajdonságait, hajlamos – és néha úgy tűnik, talán túlzott mértékben – a forradalmi keménység páncéljába burkolózni.

Meg kell említenem közel egy évig tartó közös munkánkat, amikor Zinovjev az északi kommunák szövetsége Komisszár Tanácsának az elnöke volt, én pedig ugyanezeknek a kommunáknak a művelődésügyi komisszárja voltam, megtartva egyúttal a népbiztosságot is.

Zinovjev mindig Lenin hű fegyvertársa volt, mindig mindenben követte őt. A mensevikék kissé lenézték Zinovjevet, mint odaadó fegyverhordozót. Valószínűleg a mensevikeknek ez az ítélete fertőzött meg bennünket, vperjodistákat is. Azt tudtuk, hogy Zinovjev nagyszerű munkatárs, de kevésbé ismertük politikai gondolkodóként és gyakran mondogattuk, hogy úgy megy Lenin után, mint ahogy a tű húzza maga után a fonalat.

Először Rjazanovtól hallottam egészen másfajta véleményt Zinovjev-

ről. Rjazanovval Zürichben találkoztam – itt élt ekkor Zinovjev is –, a beszélgetés valahogy kiemelkedő embereinkre terelődött. Rjazanov említette, hogy gyakran találkozik Zinovjevvel, aki „rengeteget dolgozik, nagyon szorgalmasan és értelmesen, közgazdasági és általános szociológiai felkészültségének szintjét tekintve pedig jelenleg messze meghaladja a menseviek többségét, sőt, talán mindegyikükön tútesz.” Ismét kellemes meglepetés volt számomra ilyen véleményt hallani pártunk olyan nagytudású és kétségtelenül tudós tagja szájából, mint Rjazanov.

Amikor véglegesen csatlakoztam a bolsevizmus fő irányvonalához, éppen Zinovjevhez fordultam Zürichben. Hamarosan felelevenítettük korábbi, rendkívül jó viszonyunkat és félóra alatt megegyeztünk a politikai szövetségben.”

A. V. Lunacsarszkij: A nagy fordulat (Az októberi forradalom) Velikij perevorot (Oktjabr' szkaja revoljucija) Petersburg, 1919. 84–87.